

вказують на наявність можливостей зростання підприємства в майбутньому.

Розглянуті критерії та визначені за цими ознаками показники є основою для аналізу та систематичного моніторингу процесів змін, забезпечують контроль реалізації тактичних та стратегічних завдань організаційних змін підприємства. Сійкість фінансово-економічного стану та ефективність діяльності відповідають за короткострокові та середньострокові результати управління змінами, критерії зростання та інноваційного розвитку відповідають за майбутнє підприємства та є ознакою збалансованості планів керівництва із загальними планами підприємства стосовно характеру процесів змін на підприємстві.

Література: 1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М. : Экономика, 1989. – 519 с. 2. Алпатов А. А. Управление реструктуризацией предприятий / А. А. Алпатов. – М. : Высшая школа приватизации и предпринимательства, 2000. – 268 с. 3. Аистова М. Д. Реструктуризация предприятий: вопросы управления. Стратегии, координация структурных параметров, снижение сопротивления преобразованиям / М. Д. Аистова. – М. : Альпина Паблишер, 2002. – 288 с. 4. Адизес И. Управляя изменениями / Ицхак Адизес. – СПб. : Питер, 2008. – 224 с. 5. Дафт Р. Организации : учебник для психологов и экономистов / Р. Дафт. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 480 с. 6. Дак Дж. Д. Монстр перемен. Причины успеха и провала организационных преобразований / Дж. Д. Дак. – М. : Альпина Паблишер, 2003. – 320 с. 7. Коттер Дж. П. Впереди перемен / Дж. П. Коттер ; пер. с англ. – М. : ЗАО "Олимп-Бизнес", 2003. – 256 с. 8. Широкова Г. В. Теория О и теория Е как стратегия организационных изменений: [авторы теорий – Майкл Бир и Нитин Нориа (Гарвард)] / Г. В. Широкова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2005. – № 1. – С. 61–68. 9. Гуияр Ф. Ж. Преобразование организации / Ф. Ж. Гуияр, Д. Н. Келли ; пер. с англ. – М. : Дело, 2000. – 376 с. 10. Мних С. В. Экономический анализ : учебник для студ. высш. навч. закладів / С. В. Мних. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 465 с. 11. Баканов М. И. Теория экономического анализа / М. И. Баканов, А. Д. Шеремет. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 416 с. 12. Пивоваров К. В. Финансово-экономический анализ хозяйственной деятельности коммерческих организаций / К. В. Пивоваров. – М. : Издательско-торговая корпорация "Дашков и К", 2003. – 120 с. 13. Ковалев В. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : учебник / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. — М. : ООО "ТК Велби", 2002. — 424 с. 14. Экономический анализ : учебник для вузов / под ред. Л. Т. Гиляровой. — 2-е изд., доп. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. — 615 с. 15. Москаленко В. П. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства як основа для діагностики його банкрутства / В. П. Москаленко, О. Л. Пластун // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6. – С. 180–191. 16. Федорова Н. Н. Организационная структура управления предприятием : учебн. пособ. / Н. Н. Федорова. – М. : ТК "Велби", 2003. – 256 с. 17. Акофф Р. Акофф о менеджменте / Р. Акофф ; пер. с англ. под ред. Л. А. Волковой. – СПб. : Питер, 2002. – 448 с.

Стаття надійшла до редакції
16.04.2010 р.

УДК 658.155

Пашкевич М. С.

РОЗВИТОК МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ І КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. Розвинуто методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства під час фінансового планування і контролю. Запропоновано модель розрахунку оберненого коефіцієнта реалізованої економічної вигоди.

Аннотация. Получили развитие методические подходы к оценке эффективности деятельности предприятия во время финансового планирования и контроля. Предложено модель для расчета обратного коэффициента реализованной экономической выгоды.

Annotation. Methodical approaches to efficiency evaluation of enterprise activity during financial planning and monitoring are developed. The model for calculating of inverse ratio of received benefit is offered.

Ключові слова: планування, економічна вигода, підприємство.

Теоретичні та методичні аспекти процесу планування і контролю діяльності підприємства залишаються актуальними та своєчасними завжди, оскільки планування є основоположною функцією управління, де визначаються цілі та завдання підприємства, і від точності та ефективності заходів, розроблених на перспективу у процесі планування, залежить ефективність та результативність діяльності підприємства в цілому. В умовах розбудови постіндустріальної інноваційної економіки процес розробки планів діяльності підприємства потребує творчих підходів, наукових досліджень з метою напрацювання нового удосконаленого інструментарію, застосування якого дозволить більш глибоко, більш точно прогнозувати, планувати та контролювати усі напрямки функціонування підприємства. Особливо це стосується фінансового планування і контролю, яке відображає результати діяльності підприємства у вигляді сукупності джерел формування та використання грошових надходжень, а також спеціальних показників їх співвідношення. Оскільки фінансова система живить підприємство і від її збалансованості залежить його подальший, у тому числі інноваційний, розвиток.

Таким чином, питання розвитку методичних підходів фінансового планування і контролю на підприємстві є надзвичайно актуальними для економіки України під час вирішення проблем ефективного управління звичайною та інноваційною діяльністю вітчизняних підприємств.

Різним аспектам управління фінансовою діяльністю підприємств присвятили свої наукові праці чимало вчених. Серед них Бойко В. В. [1], Галушко О. С. [2], Ермошкіна О. В. [3], Єфремов В. С. [4], Москаленко В. Є. [5], Орлов О. О. [6], Покропивний С. Ф. [7], Семенов Г. А. [8] та ін.

Однак, незважаючи на значний рівень розробленості теми фінансового планування та контролю, все ще залишаються деякі питання, що потребують дослідження та подальшого розвитку. Так, на думку автора, не достатньо уваги приділяється аспекту економічної оцінки результатів

діяльності підприємств. Система показників ефективності управління підприємством потребує перегляду. Адже, показники ефективності завжди є тими контрольними критеріями, на які орієнтується процес управління та залежно від яких приймаються ті або інші рішення. Особливої гостроти набуває питання розвитку методичних підходів до оцінки ефективності діяльності підприємства як складової фінансового планування у контексті реалізації політики інновацій, а саме ризикованих та непередбачуваних проєктів, разом з політикою ресурсозбереження, а саме тотального контролю над витратами та відтворенням виробничих ресурсів.

Таким чином, метою досліджень, результати яких викладено у даній статті, є узагальнення та подальший розвиток наукових засад процесу фінансового планування і контролю на підприємстві. Для цього розв'язання потребує одне із завдань, яке полягає в удосконаленні існуючих методичних підходів проведення оцінки ефективності діяльності підприємства в цілому та окремих видів його діяльності. Це дозволить більш глибоко аналізувати та більш ефективно планувати усі процеси на підприємстві, зумовлюючи науково обґрунтовані рішення в контексті загальної мети будь-якого підприємства мінімізувати обсяги використаних ресурсів та понесених витрат, а також максимізувати рівень надходжень грошових коштів.

До складу процесу фінансового планування і контролю на підприємстві входить визначення контрольних показників, за допомогою яких можна оцінити ефективність його діяльності за певний період. Слід зазначити, що сьогодні існує чимала кількість різних моделей, які дозволяють визначити рівень прибутковості, ефективності використання активів, рентабельності виробничої діяльності, рентабельності окремих видів продукції тощо. При цьому у різних наукових та навчальних джерелах зустрічаються різні назви одного й того самого показника. На основі пріоритетних цілей здійснення аналізу та планування вчені у різний спосіб групують зазначені показники ефективності та результативності функціонування підприємства. Слід зазначити, що відсутність законодавчого регулювання на державному рівні системи оцінки ефективності діяльності підприємств дає господарюючим суб'єктам високий рівень свободи у цьому питанні. Однак, незважаючи на це, єдиним залишається принцип побудови вищенаведених показників – визначення відношення прибутку до понесених витрат (зроблених інвестицій, капіталовкладень тощо).

Одним з найбільш розповсюджених показників ефективності діяльності підприємств, який застосовується під час фінансового планування і контролю, є показник рентабельності. Аналіз масиву моделей для визначення цього показника дозволив виявити такі недоліки. По-перше, відсутній зв'язок параметрів моделей з основними фінансовими документами підприємства, які регламентуються законодавчо та фактично містять формули для розрахунку різних видів прибутку та витрат, а саме кошторисом (при плануванні) та звітом про фінансові результати (при оцінці фактичної економічної ефективності). Між тим, у більшості випадків запропоновані різними авторами моделі визначення рентабельності спираються на такі параметри, як прибуток та витрати, але не конкретизують їх відносно зазначених документів. Наприклад, іноді не зрозуміло, який саме прибуток має на увазі автор, валовий, чистий, операційний, а також які саме витрати слід включати, виробничі, операційні, від звичайної діяльності тощо. Унаслідок цього, особливо у процесі навчання, виникають певні складності та плутанина у розумінні змісту показника рентабельності та методику його обчислення. По-друге, наведені показники рентабельності, особливо ті, що стосуються основної діяльності підприємств, не відображають

ефективність основних процесів з точки зору економічних реалій сьогодення, не задовольняють потребам збереження та відтворення виробничих ресурсів, отримання реальних грошових коштів від їх використання та забезпечення стабільного функціонування усіх систем підприємства в цілому.

Так, включення у розрахункову модель рентабельності показника прибутку, навіть визначеного у звіті про фінансові результати підприємства, не дає уявлення про рівень реально отриманих грошових коштів на рахунки підприємства, оскільки існує потужний фактор тимчасового відволікання грошових коштів від процесу виробництва у вигляді дебіторської заборгованості. Тоді виникає ситуація, коли ефективність виходить дещо викривленою, оскільки фактичний рівень реально отриманих грошей на одиницю понесених витрат нижчий за визначену рентабельність. Необхідність залучення кредитних ресурсів для поповнення обігових коштів внаслідок наявності дебіторської заборгованості та виплата у подальшому відсотків також знижує рентабельність вже майбутніх періодів. З іншого боку, параметр витрат, що враховується у показнику рентабельності також має обмежений характер, оскільки зазвичай враховує понесені продуктивні витрати, залишаючи осторонь використані непродуктивно ресурси, обсяги яких фактично відображають рівень ефективності виробничого процесу і, на думку автора, повинні бути враховані при оцінці ефективності. Це пов'язано ще з тим, що у звіт про фінансові результати не включається певна частина непродуктивних витрат, а саме тих, що виникли з вини постачальника, працівника та з інших причин, які важко встановити.

Таким чином, на основі вищенаведеного можна зробити такі висновки. Процес фінансового планування і контролю повинен спиратися на показники оцінки ефективності діяльності підприємства, які максимально відображатимуть реальний стан після реалізації продукції або надання послуг, який виражається у реально отриманих грошових коштах та фактично витрачених виробничих ресурсах, у тому числі непродуктивно. На думку автора, система показників економічної ефективності повинна ґрунтуватися на законодавчо визначених поняттях і термінах, що наводяться в основній фінансовій документації підприємства, зміст та порядок складання якої регламентується законодавчо на державному рівні.

Раніше, у [9] було запропоновано як показник ефективності виробничої діяльності підприємства використовувати показник реалізованої економічної вигоди. Згідно з [10], економічна вигода – це потенційна можливість підприємства до отримання грошових коштів від використання активів підприємства, до яких належать і виробничі ресурси. Тоді реалізованою економічною вигодою вважатиметься при фактичному отриманні прибутку у грошових коштах від фактично використаних виробничих ресурсів під час виготовлення продукції, у тому числі непродуктивно. Показник рівня реалізації економічних вигід відображає ефективність управління процесом формування виробничих витрат з метою ефективного використання виробничих ресурсів та ефективність управління процесом компенсації виробничих витрат з метою відтворення виробничих ресурсів. Ефективність управління процесом формування виробничих витрат відображається у рівні нарощеного потенціалу до отримання грошових коштів, а ефективність управління процесом компенсації – у рівні реалізації цього потенціалу. На думку автора, доцільно проводити також аналіз за оберненим коефіцієнтом реалізованої економічної вигоди, який показуватиме обсяг витрачених на виготовлення продукції виробничих витрат на одну гривню отриманих грошових коштів у чистому прибутку:

$$K_{PEB} = \frac{C_B}{\Pi_q^K} = \frac{C_B^K + C_B^{HK}}{\Pi_q^K} = \frac{C_B^K + C_B^{HK}}{\Pi_q^K}, \quad (1)$$

де K_{PEB} – обернений коефіцієнт реалізованої економічної вигоди (грн/грн); C_B – виробничі витрати, понесені у ході виробництва продукції (грн); Π_q^K – чистий прибуток від реалізації продукції, отриманий у грошових коштах на рахунки підприємства у звітному періоді (грн); C_B^K – виробничі витрати, компенсовані виручкою від реалізації продукції у звітному періоді (грн); C_B^{HK} – виробничі витрати, не компенсовані виручкою від реалізації продукції у звітному періоді (грн); C_B^{II} – продуктивні виробничі витрати (грн); C_B^{III} – непродуктивні виробничі витрати (грн).

До складу понесених виробничих витрат, не компенсованих у звітному періоді виручкою від реалізації продукції, включаються виробничі собівартість реалізованої продукції з відстрочкою платежу, C_B^{I3} ; непродуктивні виробничі витрати з вини постачальника, працівника та інших причин, які важко встановити (бракована продукція), за виключенням браку з технологічних та форс-мажорних обставин, виробничі витрати за яким включаються відповідно до виробничої собівартості та інших операційних витрат, C_B^{BT} ; виробничі собівартість продукції, що залишилась не реалізованою, C_B^{HP} :

$$C_B^{HK} = C_B^{I3} + C_B^{BT} + C_B^{HP}. \quad (2)$$

У свою чергу, до складу не продуктивних виробничих витрат включаються усі виробничі витрати у вартості бракованої продукції, що виникла з різних причин: з технологічних, C_B^{BT} ; форс-мажорних, $C_B^{B\Phi}$; з вини постачальника, працівника та з інших причин, які важко встановити:

$$C_B^{HP} = C_B^{BT} + C_B^{B\Phi} + C_B^B. \quad (3)$$

Також у [9] було наведено модель для розрахунку максимального значення реалізованої економічної вигоди на основі вичерпання резервів її підвищення. Слід зазначити, що ця формула має дещо обмежений характер, оскільки поряд з факторами отриманого чистого прибутку від реалізації продукції у грошових коштах у звітному періоді, Π_q^K ; перевищення доходів від процесу компенсації над витратами на її здійснення, $(D_\phi - C_\phi)$; не отриманого чистого прибутку у грошових коштах у звітному періоді внаслідок наявності дебіторської заборгованості, Π_q^{HK} , доцільно враховувати чистий прибуток, що міг би бути отриманий у разі продажу бракованої продукції, Π_q^{III} , а також чистий прибуток, що міг би бути отриманий у разі продажу у звітному періоді залишків нереалізованої продукції, Π_q^{HP} . Тоді, максимальне значення оберненого коефіцієнту реалізованої економічної вигоди, теоретично-методичні підходи до визначення якого, на відміну від існуючих, передбачають урахування найбільш повного використання резервів підвищення ефективності управління процесами формування та компенсації виробничих витрат, розраховується таким чином:

$$K_{PEB}^{max} = \frac{C_B^K + C_B^{HK}}{\Pi_q^K + (D_\phi - C_\phi) + \Pi_q^{HK} + \Pi_q^{III} + \Pi_q^{HP}}. \quad (4)$$

Таким чином, отримані моделі для визначення оберненого показника реалізованої економічної вигоди та його максимального значення з урахуванням використання резервів підвищення ефективності управління процесами формування та компенсації виробничих витрат дозволяє більш точно та об'єктивно кількісно оцінити економічну ефективність виробничої діяльності підприємства. Завдання з удосконалення методичних підходів та розробки інструментарію проведення економічної оцінки є надзвичайно важливим для подальшого розвитку наукових засад фінансового планування і контролю на підприємстві. Наведені моделі оціночного показника оберненої реалізованої економічної вигоди дозволяють здійснити планування основних показників виробничого процесу орієнтовно кінцевих результатів після реалізації продукції, які полягають в обсязі використаних виробничих ресурсів, у тому числі неефективно, та обсязі реально отриманого чистого прибутку у грошових коштах у звітному періоді. Наведені моделі є складовою інструментарію для вирішення проблем ресурсозбереження та інноваційного розвитку підприємств на основі процесів фінансового планування і контролю, оскільки враховують не тільки рівень використання виробничих ресурсів, але й рівень їх відтворення після реалізації продукції, що впливає на процес ресурсозбереження, а також враховує реально отримані грошові кошти, які є базою для звичайної або інноваційної діяльності підприємств. У подальшому доцільно розглянути методичні підходи до оцінки ефективності використання окремих видів ресурсів під час планування діяльності підприємства у контексті зазначених економічних проблем.

Література: 1. Бойко В. В. Економіка підприємств України : навч. посібн. / В. В. Бойко. – 2-е вид., переробл. і доп. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2002. – 535 с. 2. Галушко О. С. Финансы предприятий / О. С. Галушко, А. Б. Вайченко. – Днепропетровск : РИК НГУ, 2000. – 203 с. 3. Єрмошкіна О. В. Управління фінансовими потоками промислових підприємств: теорія, практика, перспективи : монографія / О. В. Єрмошкіна. – Днепропетровск : НГУ, 2009. – 479 с. 4. Ефремов В. С. Стратегия бизнеса: концепция и методы планирования : учебн. пособ. / В. С. Ефремов. – М., 1998. – 1992 с. 5. Планування діяльності підприємства : навч. посібн. / за заг. ред. В. Є. Москаленко. — К. : КНЕУ, 2002. – 252 с. 6. Орлов О. О. Планування діяльності промислового підприємства : підручник / О. О. Орлов. – К. : Скарби, 2002. – 336 с. 7. Покропівний С. Ф. Бізнес-план: технологія розробки та обґрунтування : навч. посібн. / С. Ф. Покропівний. – К., 1998. – 208 с. 8. Семенов Г. А. Організація і планування на підприємстві : навч. посіб. / Г. А. Семенов. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 528 с. 9. Пашкевич М. С. Оптимізація параметрів та оцінка економічної ефективності управління процесом компенсації виробничих витрат на промисловому підприємстві / М. С. Пашкевич // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць ДНУ. – 2009. – Вип. 250, т. 6. – С. 1555–1562. 10. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. 9 № 996-XIV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>. – Верховна Рада України; Закон від 16.07.1999 № 996-XIV.

Стаття надійшла до редакції
19.05.2010 р.